

УДК 262.12 (477)

DOI: <https://doi.org/10.35774/gsip2022.02.026>

Леся БІЛОВУС

Західноукраїнський національний університет
Тернопіль, Україна

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4882-4511>

Оксана ГОМОТЮК

Західноукраїнський національний університет
Тернопіль, Україна;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2856-8541>

ПАТРІАРХ ЙОСИФ СЛІПИЙ ТА ЕКУМЕНІЗМ

Анотація. У дослідженні порушено актуальне питання єдності українських церков крізь призму діяльності та творчості патріарха Йосифа Сліпого, у тому числі базуючись на матеріалах українськомовної періодики США. Даний аспект недостатньо висвітлений у сучасному науковому дискурсі, тому потребує аналізу. Життя Йосифа Сліпого є прикладом того, як можна активно організовувати і вести за собою все світове українство.

Українська греко-католицька церква, почала культивувати та розвивати ідеї екуменізму на початку ХХ століття, ще до Единбурзької світової місіонерської конференції 1910 р., що яскраво виявилось в екуменічній діяльності патріарха Йосифа Сліпого. Праця для єдності Церков стає рушійною силою в його житті як священика та ієрарха, особливо після прибуття з римського полону.

Українська греко-католицька церква з огляду на її історію та релігійну традицію, оскільки це та православна церква, яка вирішила ще в XVI ст. відновити єдність з Римом, знаходиться в унікальному становищі, щоб допомогти подолати прірву між католицьким і православним християнством.

Велеградські конгреси, у яких брав участь Йосиф Сліпий, по-новому висвітлили питання церковної єдності. Це те, що потім обговорювалося на Другому Ватиканському Соборі. Екуменічні погляди і позицію Йосифа Сліпого простежуємо у його працях «Важливість святого Томи для справи об'єднання», «Візантизм як форма культури», «Петроградський синод 1917 р.», «Погляд на з'єднану і нез'єднану Церкви Сходу та догматичні відмінності між ними».

Йосиф Сліпий не займає позиції за будь-яку ціну досягнення єдності Православної та Католицької Церков. Він вважав обидві церкви рівноправними. Патріарх критикував тих, хто вважав, що можна досягти єдності Церкви людськими міркуваннями та всілякими маніпуляціями.

Після звільнення у 1963 році Йосиф Сліпий прибув до Риму, наголошуючи на «єкуменізмі мучеників». Під час засідання Другого Ватиканського Собору митрополит Йосиф представив проєкт створення Києво-Галицького Патріархату, чітке бачення якого виробив ще в 1930-х роках. Була проголошена конституція «Про літургії», прийнято декрет «Про єкуменізм». Однак найбільш єкуменічним вважається послання Йосифа Сліпого «Про єдність у Христі».

У пошуках відродження східної традиції Йосиф Сліпий не віддає перевагу пошуку відмінностей і відчуження, а взаємним стосункам, повазі, бо не можна забувати, що вплив церков Заходу і Сходу був взаємним.

З одного боку, зараз важкий період для єкуменізму, але водночас сприятливий період, тому що коли настане новий політичний та економічний контекст, ми будемо готові запропонувати урядам України та інших країн нову ідеологію – це бачення київської церкви, сопричастя – це існування окремих держав, які дружать через духовні зв'язки. Порозуміння між українськими християнами допоможе українцям відновити свою ідентичність, звільнену від історичних поділів: плюралістичну, але єдину. У сучасній незалежній Україні єкуменізм стане запорукою національної єдності.

Ключові слова: Йосиф Сліпий, патріарх, єкуменізм, єкуменічна ідея, церква

Lesia BILOVUS

West Ukrainian National University

Ternopil, Ukraine

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4882-4511>

Oksana HOMOTIUK

West Ukrainian National University

Ternopil, Ukraine;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2856-8541>

PATRIARCH YOSYPH SLIPII AND ECUMENISM

Abstract. The article addresses the topic of Ukrainian church unity through the lens of Patriarch Yosyph Slipyi's activity and creativity, drawing on materials from Ukrainian-language periodicals in the United States. This aspect is not sufficiently covered in the modern scientific discourse; the refore, it needs analysis.

The life of Yosyph Slipyi is an example of how it is possible to actively organize and lead the Ukrainian community in the entire world. The Ukrainian Greek Catholic Church began to cultivate and develop the ideas of ecumenism at the beginning of the 20th century, even before the Edinburgh World Missionary Conference of 1910, which was clearly manifested in the ecumenical activity of Patriarch Yosyph

Slipyi. The work for the unity of the Churches becomes a driving force in his life as a priest and hierarch, especially after his return from Roman captivity.

The Ukrainian Greek Catholic Church decided to restore unity with Rome back in the 16th century, and given its history and religious tradition, it is in a unique position to help bridge the gap between Catholic and Orthodox Christianity.

The Velehrad congresses, in which Yosyph Slipyi participated, highlighted the issue of church unity in a new way. This is what was discussed later at the Second Vatican Council. The works «The Importance of St. Thomas for the Cause of Unification», «Byzantinism as a Form of Culture», «The Petrograd Synod of 1917», and «A View of the United and Ununited Churches of the East and Dogmatic Differences Between Them» reveal Yosyph Slipyi's ecumenical views and position.

Yosyph Slipyi did not take the position of achieving the unity of the Orthodox and Catholic Churches at any cost. He considered both churches equal. The Patriarch criticized those who believed that it was possible to achieve the unity of the Church through human reasoning and all kinds of manipulations.

After his release in 1963, Yosyph Slipyi came to Rome, emphasizing the «ecumenism of the martyrs». During the meeting of the Second Vatican Council, Metropolitan Yosyph presented the project for the creation of the Kyiv-Halytskyi Patriarchate, a vision of which he developed in the 1930s. The constitution «On Liturgies» was promulgated, and the decree «On Ecumenism» was adopted. However, the message of Yosyph Slipyi, «On Unity in Christ», is considered the most ecumenical.

In the search for the revival of the Eastern tradition, Yosyph Slipyi did not prefer the search for differences and alienation but rather mutual relations and respect, because one must not forget that the influence of the Churches of the West and the East was mutual.

Now is a difficult, but at the same time favorable period for ecumenism, because when a new political and economic context comes, we will be ready to offer the governments of Ukraine and other countries a new ideology: the vision of the Kyiv church, communion, the existence of separate states that are friends through spiritual connections. Understanding between Ukrainian Christians will help Ukrainians restore their identity, freed from historical divisions, pluralistic but united. In today's independent Ukraine, ecumenism will be a guarantee of national unity.

Keywords: *Yosyph Slipyi, patriarch, ecumenism, ecumenical idea, church*

**«Я буду таким кардиналом, яким ви будете народом.
Як ви будете великим народом, я буду великим кардиналом.
Але якщо ви будете малим народом, мені буде важко здійснити
великі діла»**

(Із першої промови новопризначеного кардинала Йосипа Сліпого)

Постановка проблеми. В історії українського народу завжди були великі особистості, які опікувалися своєю Церквою та її духовним самовизначенням

і самозбереженням, і Патріарх Йосиф Сліпий – одна з них. Його життя є прикладом того, як можна активно організовувати і вести за собою все світове українство.

Аналіз досліджень та публікацій. Варто відзначити ряд дослідників, які досліджують аспект екуменізму в діяльності Йосифа Сліпого та розглядають це питання у своїх працях: Біловус Л. [Біловус, 2020], Бистрицька Е. [Бистрицька, 2009], Бойцун Л. [Бойцун, 1996], Кобрин М. [Кобрин, 2013], Дацько І. [Дацько], Ходак І. [Ходак, 2014], Сапеляк А. [Сапеляк, 1995], Штука С. [Штука, 2016] та інші.

Мета нашого дослідження – дослідити аспект екуменізму крізь призму діяльності Йосифа Сліпого, у тому числі базуючись на матеріалах українськомовної періодики США. Уважаємо, що даний аспект недостатньо висвітлений у сучасному науковому дискурсі та потребує аналізу.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж говорити про екуменічну думку та екуменічну діяльність такого видатного діяча Української Церкви, як патріарх Йосиф Сліпий, спробуймо відповісти на запитання: що таке екуменізм? У більш загальному вигляді це явище визначається як рух зближення та порозуміння між християнами різних конфесій, кінцевою метою якого є відновлення єдності Церкви Христової при збереженні помітності та самотності кожної християнської конфесії [Солецький].

Екуменізм у такому визначенні – це явище ХХ-го століття, його початок сягає 1910 року, коли в англійському місті Единбурзі відбулася Всесвітня місіонерська конференція, під час якої вперше були висловлені екуменічні ідеї. Оскільки ця конференція була організована англіканською церквою, прийнято вважати, що засновниками екуменізму були протестанти. І справді, протягом першої половини 20 століття протестантські богослови та проповідники стали речниками екуменізму, принаймні на Заході. Щодо Католицької Церкви, то вона бере активну участь у цьому процесі з початку Другого Ватиканського Собору (1962-1965).

Проте, як переконливо показав кардинал Любомир Гузар, одна зі східних гілок Католицької Церкви, а саме Українська Греко-Католицька Церква, почала культивувати та розвивати ідеї екуменізму на самому початку ХХ століття, ще до Единбурзької світової місіонерської конференції 1910 р., що яскраво виявилось в екуменічній діяльності її тогочасного лідера – митрополита Андрея Шептицького та його наступника – патріарха Йосифа Сліпого [Гузар, 2015].

Іноді складається враження, що Йосиф Сліпий ніби стояв у тіні свого наставника в екуменічних справах, як це дослідив історик Ярослав Пелікан [Pelikan, 1989]. Однак, коли він прибув до Риму в 1963 році, за його словами до папи Івана XXIII, було ознакою примирення між Церквами Сходу та Заходу. Ґрунтовне знання питання унії привело його до висновку, що обидві сторони (Схід і Захід) повинні нести історичну відповідальність за поділ християнства [Твори, т. 13, с. 268]. Ця настанова не оминула критики римо-католицького екуменізму, «який хоче досягти єдності, але не хоче вести діалог» [Твори, т. 1, с. 13, с. 298].

Тому екуменізм – праця для єдності Церков стає рушійною силою в житті Йосифа Сліпого як священика та ієрарха, особливо після його прибуття з римського полону.

Завдяки його зусиллям очі світу були звернені на Україну. Вже тоді він багато доклав зусиль до екуменічного питання, до отримання Україною томосу. Він сказав (про вбитих і поневолених служителів церкви та простих християн): «Ми не питали, хто ми: протестанти, лютерани, англікани, православні чи католики. Ми зрозуміли, що страждаємо за Христа, а не за релігійну приналежність». Він завжди вважав, що українські християни повинні мати свою помісну церкву. «Порозуміння і єдність можливі. Ми, греко-католики, такі ж православні», – сказав він [Патріарх].

Українська греко-католицька церква з огляду на її історію та релігійну традицію, оскільки це та православна церква, яка вирішила ще в XVI ст. відновити єдність з Римом, знаходиться в унікальному становищі, щоб допомогти подолати прірву між католицьким і православним християнством [Рері, 2008].

Ми переконані, що Україна (до речі, так казав Папа Іван Павло II) є лабораторією екуменізму. Нікого так не хвилює це роз'єднання між християнами, як українців.

Ще навчаючись у Римі в Папському Григоріанському університеті, Йосиф Сліпий у 1922 р. поїхав до Велеграда і написав статтю в місячнику «Нива» для духовенства. Цей твір важливий для нас тим контекстом, який він містить, заснований на враженнях о. доктора Джозефе, ми бачимо, як народжувався екуменічний рух [Твори, том. 5, с. 69-87]. Він пише, що у Велеграді, у цій колишній столиці могутньої Моравської держави і в країні слов'янських апостолів Кирила і Мефодія, панувала дружня атмосфера та «мирне й ідеальне співіснування двох обрядів». У ході навчань психологія і мислення Йосифа Сліпого змінилися, по-новому висвітлювалося питання церковної єдності. Можна з упевненістю сказати, що Велеградські конгреси порушили питання, які потім обговорювалися на Другому Ватиканському Соборі [Біографічний, 2003, с. 24].

У 1924 році о. Йосиф Сліпий взяв участь у Четвертому з'їзді Союзу у Велеграді та виголосив промову «Важливість святого Томи для справи об'єднання». У цій праці він піднімає питання богословських та ідеологічних відмінностей між Сходом і Заходом і стверджує, що протистояння між католицькою та православною школами стало відправною точкою сучасного екуменічного діалогу та напрямком до здорового синтезу християнського Сходу та Заходу [Мишанич, 1993, с. 5].

Йосиф Сліпий не займає позиції за будь-яку ціну досягнення єдності Православної та Католицької Церков. Він вважав обидві церкви рівноправними. Екуменічним проблемам Й. Сліпий присвятив фундаментальну працю «Візантизм як форма культури», основні положення якої були апробовані під час четвертої Пінської конференції (1933 р.), яка розглядала цю ж тему [Твори,

т. 2, с. 101–124]. Питання візантизму в цей час було суперечливим, головним чином серед дослідників західної культури, які засуджували всі візантійські впливи на католицьку церкву. Сліпий був більш об'єктивним і представляв певне бачення-проекцію в майбутнє.

У висновках цієї праці автор чітко формулює свій екуменічний принцип: «Жодна річ і взагалі ніяка творчість не може повністю виявити силу, красу і повноту Духа Божого і безмежну глибину одкровення Бога. І чим більше форм і культур, тим краще і повніше виявляється діяльність Церкви. З цієї точки зору візантійська культура має право на існування, допомагати і процвітати в Католицькій Церкві» [Гладка, 2002, с. 81]. Йосиф Сліпий вважає однобічною думку, «що життєздатність Католицької Церкви виявляється тільки в західній культурі» [Твори, т. 2, с. 123]. Митрополит підкреслив: «Чим був Рим для Заходу, тим Візантія була для Сходу і слов'ян» [Дацько]. Через апологію духовної спадщини християнського Сходу Йосиф Сліпий вказує на візантизм як важливий фактор сучасного екуменічного руху. Якщо до цього додати, що візантійська культура змогла інтегрувати, розвинути і зберегти збагачувальні елементи цієї духовності, в якій людина є частиною великого космічного цілого на шляху Бога, тоді ми зрозуміємо її цінність, хоч і невелику за розміром, але ідейно насичений, твір все ще актуальний і для сучасної людини [Твори, Введення, с. 14].

Патріарх Йосиф говорив правду в Церкві в той час, коли люди ідеалізували екуменічні можливості. Справжній екуменіст, він вірив у боротьбу за єдність Церкви, не зраджуючи жодної Церкви. Насправді це і є справжній екуменізм.

Патріарх розкритикував тих, хто вважає, що можна досягти єдності Церкви людськими міркуваннями та всілякими маніпуляціями. Він пропагував м'який екуменізм, коли люди різних віросповідань поважають і приймають один одного такими, якими вони є, ніколи не замислюючись над тим, щоб когось зрадити чи продати. За це його не розуміли [Доктор, 2004].

Проте найважливішою працею екуменічного характеру о. Йосифа Сліпого, написаною перед Другою світовою війною, є Петроградський синод 1917 р., надрукований у 1931 р. [Твори, т. 3, с. 75–83]. Минуло 31 рік після того, як було її написано, і Другий Ватиканський Собор почав збиратися для обговорення характеру та ієрархічної структури Церкви.

Через культуру – і, зокрема, через релігію – людина вчиться толерантності, розумінню Іншого, сприйняттю Іншого як рівноправного суб'єкта – і таким чином формує систему об'єднуючих цінностей [Бурдяк, 2010].

У 1936 році митрополит Андрей Шептицький скликав перший з'їзд унії. Йосиф Сліпий виголосив там промову на тему: «Погляд на з'єднану і нез'єднану Церкви Сходу та догматичні відмінності між ними», яка базувалася на глибокій пошані та любові до традиції Східної Церкви, яку митрополит популяризував серед студентів Духовної Академії. Крім того, автор доповіді дав проекцію програми єдності, яку має виконувати Українська Церква. Остання, перебуваючи між Сходом і Заходом, під впливом візантійської та

римської культури, має особливу місію працювати для спільноти Церков. Йосиф Сліпий хотів, щоб національна церква перестала бути об'єктом або полем експериментів для різних мінливих концепцій унії, щоб вона здобула для себе повне відокремлення в обряді та в подальшій екуменічній політиці та отримала ті самоврядні законні права, які інші церкви християнського Сходу мають [Біографічний, 2003, с. 25].

З 1946 року починається період перебування пастора УГКЦ у радянських таборах. Однак і там знаходив час для екуменічної діяльності. Не раз брав участь у підпільних богослужіннях разом із православними священиками. Як повідомляє у своїх спогадах Франц Гробауер, який відбував покарання з ним, Йосиф Сліпий причащав усіх бажаючих, для цього використовував передані йому родзинки [Дацько, с. 13]. Сам Сліпий назвав цей період «екуменізмом страждань» [Околіт].

Після звільнення у 1963 році Йосиф Сліпий прибув до Риму, наголошуючи на «екуменізмі мучеників». «Сьогодні так званий екуменічний діалог ведеться з неабияким завзяттям, але, на жаль, він обмежується вузьким колом вищого духовенства та експертів. На Заході є лише кілька націй, а в Радянському Союзі ніхто не бере участі. Але також у Радянському Союзі через спільний хрест переслідувань розвинувся справжній екуменізм [...] Тому що католики, православні, баптисти та інші конфесії також страждають за любов до Христа [...] Він бачив, як у стражданнях, особливо переслідуваннях, об'єднані християни усвідомили, що вони страждають передусім за Христа, а не за свою конфесійну приналежність» [Дацько].

Скільки надій ми покладаємо в наш час саме на цей екуменізм мучеників. Про нього голосно й чітко говорив і Папа Іван Павло II під час свого візиту в Україну 2001 року, згадуючи постать Йосипа Сліпого.

У 1963 році під час засідання Другого Ватиканського Собору слово було надано також Йосипу Сліпому. Отців Собору цікавило: що Митрополит, ізольований від культурного світу 18 років, може сказати про сучасні проблеми церковного життя? Проте вони бачили перед собою не лише героїчного ісповідника віри, а й глибокого богослова та великого пастиря, який відчуває всі проблеми Церкви, представляючи їх крізь призму українського мучеництва та страждань. Тут, на соборі, митрополит Йосиф представив проект створення Києво-Галицького Патріархату, чітке бачення якого виробив ще в 1930-х роках, під час з'їзду унії [Dushnyk, 1967, с. 46-47].

Саме під час Другого Ватиканського Собору була проголошена конституція «Про літургії», яка конкретизувала запровадження живої мови під час літургії.

Щодо екуменізму, то декрет «Про екуменізм» був прийнятий на II Ватиканському Соборі [Михайлишин, 2007, с. 106]. У цьому документі ми знаходимо головні принципи УГКЦ щодо екуменізму. Зокрема, було постановлено, що: «Християни Сходу, які живуть у добрій вірі, відокремлені від Католицької Церкви, якщо вони добровільно просять про це, можуть отримати святі Тайни Сповіді, Євхаристії та Єлеопомазання» [Кобрин, 2013].

У пошуках відродження східної традиції Йосиф Сліпий не віддає перевагу пошуку відмінностей і відчуження, а взаємним стосункам, повазі, бо не можна забувати, що вплив Церков Заходу і Сходу був взаємним. Відокремлення східної та західної теології зашкодить як першій, так і другій. Довіра східних богословів до своїх традицій повинна поєднуватися із засвоєнням досягнень західних богословів. Водночас Йосиф Сліпий бачить літургійну одноманітність як найвищу вимогу, тісно пов'язану з бажанням національної єдності. Його непокоїть те, що навіть на галицькому ґрунті запанувала обрядова різноманітність, тоді як Українська Церква в цілому вимагає одноманітності. Прагнення до літургійної одноманітності було схвалено Конгресом Союзу (1936) і відповідає потребам широких верств людей. Але Йосиф Сліпий застерігає від спроб насадити галицькі обрядові форми всій Україні. Початок XVII ст., тобто перші дні унії, треба брати за основу такої ритуальності, і «внаслідок цього пізніші новаторські він, який є життєвим і остаточним і відповідає змісту чи принаймні формі духовного обряду» [Гринів, 1994, с. 24].

Під час Другого Ватиканського Собору Йосиф Сліпий побачив, як багато змінилося в Церкві та в розвитку богословської думки за період його ув'язнення. Він зрозумів настанову Церкви щодо екуменічного питання. Він навіть вів діалог із складними співрозмовниками: митрополитом Ленінградським Никодимом чи грецькими православними богословами. Проте він не міг змиритися з тим, що дехто заради діалогу з Російською Православною Церквою був готовий навіть пожертвувати Східними Католицькими Церквами в ім'я добрих відносин із Православ'ям [Дацько, с. 12]. Екуменізм – це служіння правді, яке має базуватися на справедливості та любові. Йосиф Сліпий сказав це дуже чітко Папі Павлові VI, кардиналу Августину Беа та кардиналу Івану Віллебрандсу. Пізніше він повторив Папі Івану Павлу II, що діалог любові має тривати, але не за рахунок східних католицьких церков [Дацько, с. 12].

Йосиф Сліпий намагався довести українцям – православним і греко-католикам, що порозуміння можливе. Під час своїх перших візитів до української діаспори в Канаді та Сполучених Штатів у 1968 році він побував у Нью-Джерсі, щоб відвідати митрополита Івана Теодоровича з УАПЦ, а потім архієпископа Мстислава Скрипника. Тоді він публічно заявив: «Ми такі ж православні, як ви католики» [Дацько, с. 12], це приказка, яку ми сьогодні часто повторюємо.

У 1976 році Йосиф Сліпий написав своє найбільш екуменічне послання «Про єдність у Христі» [Гриньох, 1977]. Це залишилося для нас особливою настановою. «Усі особи, які приймають віру в Бога і в Христа, повинні визнати, що Христос-Боголюдина заснував одну отару, одну Церкву і одного Пастиря, і про цю єдність гаряче молився на Тайній Вечері [...] Об'єднавшись в одну помісну Українську Церкву під проводом патріарха ми станемо фортецею, об яку розіб'ються всі ворожі удари, як релігійні, так і політичні» [Твори, т. 9, с. 264–266].

Він сказав: «Можливо, нам було б легко любити Україну, якби вона була багатогою, незалежною і могутньою, але сьогодні потрібно і корисно любити Україну, щоб вона стала такою». Ми називаємо його патріархом, але він був

більшим – етнархом. Хоча Україна на той час не була незалежною, кілька голів держав зверталися до нього як до представника вільної України. Жоден наш політик в еміграції не мав такого авторитету [Патріарх].

Сьогодні пріоритетом є розвиток екуменізму життя. Що це означає? У ХХ столітті можна виділити кілька періодів. Перший період, який сягає 1960-х років після Другого Ватиканського Собору, це «екуменізм любові». У цей час символіка була надзвичайно важливою: Папа Римський Павло VI і Патріарх Константинопольський Афінагор обнялись і проголосили, що починається новий період у міжцерковних стосунках. Це символічний початок екуменізму.

У другому періоді (1970-1990 рр.) головною метою став богословський діалог. Тому поки Церкви не дійдуть згоди щодо певних догматів, наприклад щодо «*Filioque*» – принципу походження Святого Духа у Пресвятій Трійці, вони разом нічого робити не будуть.

Третій період, який триває зараз, це екуменізм життя. Тобто люди вірять, що світ горить: війни, секуляризація, екологічна криза, фундаменталізм, і ми не повинні чекати, поки десять теологів знайдуть спосіб порозумітися один з одним. Тому необхідно показати ієрархам і богословам, що люди живуть разом і їх набагато більше об'єднує, ніж роз'єднує. Ми просто не бачимо цього. Ми не помічаємо мільйонів людей, які живуть у змішаних шлюбах або працюють разом. Для прикладу можна навести Помаранчеву революцію, Революцію Гідності, російсько-українську війну: католики, православні та протестанти разом боролися за захист прав людини проти нелюдської держави. Це все приклади того, що християни разом є великою силою і хочуть йти далі, прагнучи до Євхаристійного Сопричастя.

Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій, слідом за Патріархом Йосифом, уже багато років пропонує як концепцію державно-церковних відносин модель партнерства. Коли ми розуміємо, що церква, як інституція, або церкви, як різні спільноти, і держава повинні бути партнерами, повинні працювати разом для спільного блага, разом служити нашим людям, працювати разом, особливо в усіх сферах, де ми можемо це. Наприклад, соціальні служби. Давайте подивимось, як різні церкви та релігійні організації активно та успішно працювали для подолання гуманітарної кризи в Україні після початку війни в Україні. Ми всі відкидаємо особисті цілі чи будь-які догматичні розбіжності та ставимо спільне благо як найвищу мету, якій ми хочемо разом служити. І тоді Всеукраїнська рада церков, хоча до неї входять православні з різних груп, римо-католики, греко-католики і багато різних громад протестантів, іудеїв, мусульман, на своїх засіданнях приймала рішення та спільні заяви, єдині для українського суспільства моральні орієнтири [Святослав, 2019].

Здається, єдності легше досягти в часи страждань і випробувань. Наприклад, у ГУЛАГу було багато випадків, коли католики і православні разом молилися Божественну Літургію. Коли люди страждали разом, вони не бачили розділення. Найважливішим було спільне причастя.

Розвиток екуменізму життя є покликанням нашого народу сьогодні. На Флорентійському соборі 1439 року сказано: «Можливо, ми не згодні щодо місця іпостасі Святого Духа в Трійці, але ми знаємо, що через Євхаристію Святий Дух прийде, щоб вказати нам шлях» [Антуан, 2007].

У 2021 році Синод Єпископів УГКЦ ухвалив оновлену Екуменічну концепцію УГКЦ. «Ознакою зрілості помісної церкви є те, що вона має свою унікальну екуменічну концепцію, яка відповідає тим обставинам, в яких вона живе та існує. Ця оновлена концепція від УГКЦ є таким дороговказом, як ми маємо діяти конкретно в пошук єдності між різними конфесіями та Церквами, зокрема в Україні та в усьому світі» [Глава]. Основна ідея оновленої концепції полягає в наступному – все, що досягнуто в католицько-православному діалозі на вселенському рівні, УГКЦ хоче застосувати на нашому помістному локальному рівні в Україні.

Є певні сили, які намагаються перешкодити людям жити в єдності. У сучасному світі різноманітність цінується більше, ніж єдність. Але неможливо досягти єдності між християнами, поки кожна людина не досягне єдності з Богом. Таким чином, екуменізм є дуже особистою і духовною справою.

Ми маємо шукати єдності, шукати спільного кореня, шукати спільної мудрості Софії. Ми віримо, що це виклик, завдання, дороговказ і духовна місія, яку мають спадкоємці Київської Церкви перед Україною, перед українським народом, а також це певна духовна місія перед вселенським християнством – східним і західним.

З одного боку, це важкий період для екуменізму, але водночас сприятливий період, тому що коли настане новий політичний та економічний контекст, ми будемо готові запропонувати урядам України та інших країн нову ідеологію – це бачення київської церкви, сопричастя – це існування окремих держав, які дружать через духовні зв'язки.

Висновки. Майже сорок років відділяє нас від сумної дати смерті Патріарха Йосифа Сліпого. І коли сьогодні ми згадуємо річницю його зникнення, нам здається, що він пішов лише фізично. Ми продовжуємо відчувати присутність Йосифа Сліпого серед нас, і ця присутність є його «Заповітом», який він нам залишив, і цими словами, з якими він постійно звертався до нас, навчив нас. Його слова були сповнені добрих побажань для нашої Церкви, нашого народу і кожного з нас окремо. У важкі часи вони зміцнювали і підтримували наш дух. Його слова «Український народе, будь собою!» – це бачення, яке дає сили боротися в умовах війни, повертатися до своїх витоків, дає поштовх гуртуватися та єднатися. Патріарх хотів сказати, що ми повинні зберігати свою ідентичність, любити свою Церкву і свій народ. У цьому гаслі «будь собою», як тоді, так і зараз, ми чуємо його голос, який закликає до самозбереження, зберігаючи духовні цінності. Вони роблять нас унікальними, як унікальні наші люди.

У своєму «Заповіті» Патріарх Йосиф, будучи пристрасним прихильником вселенського екуменізму, заповів перш за все молитися, працювати і боротися за збереження «християнської душі кожної людини українського роду і

всього українського роду» і благати Всемогутнього Бога, щоб «допоміг нам завершити наше прагнення до єдності та наше змагання до єдності Церков у русі Патріархату Української Церкви» [Заповіт, 2003].

Протягом усієї своєї історії Україна була поділена між православним Сходом, який перебував під впливом Росії, та виразно греко-католицьким Заходом, який перебував під владою Польщі, а потім Австро-Угорської імперії. Порозуміння між українськими християнами допоможе українцям відновити свою ідентичність, звільнену від історичних поділів: плюралістичну, але єдину. У сучасній незалежній Україні екуменізм буде запорукою національної єдності.

Список літератури

1. Антуан Аржаковський: Є набагато більше того, що нас єднає. *Час і Події*. 2007. № 25. 11 червня.
2. Бистрицька Е. В. Східна політика Ватикану в контексті відносин Святого престолу з Росією та СРСР 1878 – 1964. Монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. 416 с.
3. Біловус Л., Гомотюк О. Постать Патріарха Йосифа Сліпого у збереженні національної ідентичності (на матеріалах українськомовної періодики діаспори США). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія [головний редактор Іван Зуляк]. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. Вип. 1. С. 29-43.
4. Біографічний нарис Патріарха Йосифа Сліпого, підготовлений з нагоди 40-ліття (1.11.1944) його вступлення на Галицький митрополичий престіл у Львові єпископом Іваном Хомою та о. д-ром Іваном Музичкою. *Слово Патріарха Йосифа. Документи. Матеріали. Світлини. 1917-1984*. Львів, 2003.
5. Бойцун Л. Патріарх Йосиф Сліпий як ісповідник ідеї національної церкви. *Ідея національної церкви в Україні*. Тернопіль, 1996. С. 10 – 13.
6. Бурдяк І. Дещо про російський світ (русский мир). *Час і Події*. 2010. № 32. 11 серпня.
7. Глава УГКЦ у Софії Київській: «Ми хочемо застосовувати вселенські плоди екуменічного діалогу на українському рівні». URL: <https://synod.ugcc.ua/data/glava-ugkts-u-sofiy-kyyvskiy-my-hochemo-zastosuvaty-vselsenski-plody-ekumenichnogo-dialogu-na-ukraynskomu-rivni-7166/>
8. Гладка Г. Екуменічні пошуки патріарха Йосифа Сліпого в контексті релігійної і суспільно-політичної діяльності митрополита Андрея Шептицького. *Кардинал Йосиф Сліпий і сучасність*. Івано-Франківськ, 2002.
9. Гринів О. *Йосиф Сліпий як історик, філософ, педагог*. Львів, 1994.
10. Гриньох Іван о. Послання Патріарха Йосифа Про Поєднання в Христі. *Богословія*, Рим, 1977. Т. 41, кн. 1–4. С. 7–72.

11. Гузар Л. Андрей Шептицький – Митрополит Галицький (1901 – 1944) провісник екуменізму. Вид. друге. Жовква: Місіонер, 2015. 496 с.
12. Дацько І. Екуменічна й Еклезіологічна мисль патріарха Йосифа Сліпого. URL: http://www.ecumenicalstudies.org.ua/sites/default/files/docs/Ekklesiologia_Slipoho.pdf
13. Доктор о. Андрій Чировський: «І я пішов за ним». *Час і Події*. 2004. № 228. 17 вересня.
14. Заповіт для духовенства та вірних Патріарха Йосифа Сліпого. *Слово Патріарха Йосифа. Документи. Матеріали. Світлини. 1917-1984*. Львів, 2003. С. 163–182.
15. За Рідну Церкву. Офіційний Бюлетень Централі Комітетів оборони Обрядів, традицій і мови Української Католицької Церкви у США і Канаді. *Рік III*. 1968. Ч. 3–4. С. 21–22.
16. Кобрин М. С. Екуменічна позиція УГКЦ: етапи розвитку та сучасні тенденції. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/gileya_2013_77_76.pdf
17. Михайлишин М. М. Блаженніший Йосиф Сліпий та ідея патріархату УГКЦ. Львів: Свічадо, 2007. 192 с.
18. Мишанич О. *Митрополит Йосиф Сліпий перед «судом» КГБ (За архівними джерелами)*. Київ 1993.
19. Околіт Н. Лицар духу. URL: <http://www.personal-plus.net/204/1661.html>
20. Патріарх Йосип Сліпий: «Що про вас скаже історія? З яким багажем, добрим чи поганим, ти станеш перед Богом?». URL: <https://vet.edu.ua/index.php/vuhrstudnew/671-patriarkh-josip-slij-shcho-pro-vas-skazhe-istoriya-z-yakim-bagazhem-dobrim-chi-poganim-ti-stanesh-pered-bogom.html>
21. Рері М. «Екуменізм любові об'єднає українців». *Час і Події*. 2008. № 24. 12 червня.
22. Сапеляк А. Українська Церква на Другому Ватиканському Соборі. Львів: Стрім, 1995. 216 с.
23. Святослав Шевчук, Предстоятель УГКЦ: «Християнське коріння – це щось значно більше, ніж конфесійність». *Час і Події*. 2019. № 16. 18 квітня.
24. Солецький А. Екуменічна діяльність митрополита Андрея Шептицького і патріарха Йосифа Сліпого. URL: <https://stsophia.us/en/ukrayinska-ekumenichna-diyalnist-mitropolita-andreya-sheptitskogo-i-patriarha-josifa-slipogo/>
25. Твори Патріарха Йосифа: у 16 томах. Рим: Видання Українського Католицького Університету ім. св. Климента Папи, 1968–2001.
26. Ходак І. Екуменічна діяльність Андрея Шептицького. *Історія релігій в Україні: наук. щорічник*, 2014. Л.: Логос, 2014. Кн.1. С.726-733.

27. Штука С. В. Аспект екуменізму крізь призму діяльності Йосифа Сліпого. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. № 11. С. 69–71.
28. Dushnyk W. The Ukrainian-Rite Catholic Church at the Ecumenical Council, 1962-1965. *A collection of articles, book reviews, editorials, reports, and commentaries with special emphasis on Ukrainian-Rite and other Eastern Churches*. New York-Winnipeg-Paris, 1967.
29. Pelikan Ja. Confessor between East and West – A Portrait of Ukrainian Cardinal Josyf Slipyj. Michigan: Grand Rapids, 1989.

References

1. Antuan Arzhakovskiy: le nabahato bilshе toho, shcho nas yednaie [Antoine Arzhakovskii: There is much more that unites us]. *Chas i Podii*. 2007. № 25. 11 chervnia. (in Ukrainian)
2. Bystrytska E. V. Skhidna polityka Vatykanu v konteksti vidnosyn Sviatoho prestolu z Rosiieiu ta SRSR 1878 – 1964 [Eastern policy of the Vatican in the context of the relations of the Holy See with Russia and the USSR 1878 – 1964]. Monohrafiia. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 2009. 416 s. (in Ukrainian)
3. Bilovus L., Homotiuk O. Postat Patriarkha Yosyfa Slipoho u zberezheni natsionalnoi identychnosti (na materialakh ukrainskomovnoi periodyky diaspory SShA) [The figure of Patriarch Yosyph Slipyi in the preservation of national identity (based on the materials of Ukrainian-language periodicals of the US diaspora)]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii [holovnyi redaktor Ivan Zuliak]*. Ternopil: Vyd-vo TNPU im. V. Hnatiuka, 2020. Vyp. 1. S. 29-43. (in Ukrainian)
4. Biohrafichnyi narys Patriarkha Yosyfa Slipoho, pidhotovlenyi z nahody 40-littia (1.11.1944) yoho vstuplennia na Halytskyi mytropolychyi prestil u Lvovi yepyskopom Ivanom Khomoiu ta o. d-rom Ivanom Muzychkoiu [Biographical sketch of Patriarch Yosyph Slipyi, prepared on the occasion of the 40th anniversary (November 1, 1944) of his accession to the Galician metropolitan throne]. *Slovo Patriarkha Yosyfa. Dokumenty. Materialy. Svitlyny*. 1917-1984. Lviv, 2003. (in Ukrainian)
5. Boitsun L. Patriarkh Yosyf Slipyi yak ispovidnyk idei natsionalnoi tserkvy [Patriarch Yosyph Slipyi as a confessor of the idea of a national church]. *Ideia natsionalnoi tserkvy v Ukraini. Ternopil*, 1996. S. 10 – 13. (in Ukrainian)
6. Burdiak I. Deshcho pro rosiiskyi svit (ruskyyi myr) [Something about the Russian world]. *Chas i Podii*. 2010. № 32. 11 serpnia. (in Ukrainian)
7. Hlava UHKTs u Sofii Kyivskii: «My khochemo zastosovuvaty vselenski plody ekumenichnoho dialohu na ukrainskomu rivni» [Head of the UGCC in Sofia of Kyiv: «We want to apply the worldwide results of the ecumenical dialogue at the Ukrainian level»]. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/glava-ugkts-u->

- sofiy-kyyvskiy-my-hochemo-zastosuvaty-vselenski-plody-ekumenichnogo-dialogu-na-ukraynskomu-rivni-7166/ (in Ukrainian)
8. Hladka H. Ekumenichni poshuky patriarkha Yosyfa Slipoho v konteksti relihiinoi i suspilno-politychnoi diialnosti mytropolyta Andreia Sheptytskoho [Ecumenical searches of Patriarch Yosif Slipy in the context of the religious and socio-political activities of Metropolitan Andrey Sheptytskyi]. *Kardynal Yosyf Slipyi i suchasnist*. Ivano-Frankivsk, 2002. (in Ukrainian)
 9. Hryniv O. Yosyf Slipyi yak istoryk, filosof, pedahoh [Yosyph Slipyi as a historian, philosopher, teacher]. Lviv, 1994. (in Ukrainian)
 10. Hrynokh Ivan o. Poslannia Patriarkha Yosyfa Pro Poiednannia v Khrysti [Patriarch Yosyph's Message About Union in Christ]. *Bohoslovia*, Rym, 1977. T. 41, kn. 1–4. S. 7–72. (in Ukrainian)
 11. Huzar L. Andrei Sheptytskyi – Mytropolyt Halytskyi (1901 – 1944) provisnyk ekumenizmu [Andrey Sheptytskyi - Metropolitan of Halytskyi (1901 - 1944), harbinger of ecumenism]. Vyd. druhe. Zhovkva: Misioner, 2015. 496 s. (in Ukrainian)
 12. Datsko I. Ekumenichna y Ekleziolohichna mysl patriarkha Yosyfa Slipoho [Ecumenical and Ecclesiological Opinion of Patriarch Yosyph Slipyi]. URL: http://www.ecumenicalstudies.org.ua/sites/default/files/docs/Ekklesiologia_Slipoho.pdf (in Ukrainian)
 13. Doktor o. Andrii Chyrovskyy: «I ya pishov za nym» [Doctor Fr. Andriy Chirovsky: «And I followed him»]. *Chas i Podii*. 2004. № 228. 17 veresnia. (in Ukrainian)
 14. Zapovit dlia dukhovenstva ta virnykh Patriarkha Yosyfa Slipoho [Testament for the clergy and faithful of Patriarch Yosyph Slipyi]. *Slovo Patriarkha Yosyfa. Dokumenty. Materialy. Svitlyny*. 1917-1984. Lviv, 2003. S. 163–182. (in Ukrainian)
 15. Za Ridnu Tserkvu [For the Native Church]. Ofitsiinyi Biuleten Tsentrali Komitetiv oborony Obriadi, tradytsii i movy Ukrainskoi Katolytskoi Tserkvy u SShA i Kanadi. Rik III. 1968. Ch. 3–4. S. 21–22. (in Ukrainian)
 16. Kobryn M. S. Ekumenichna pozytsiia UHKTs: etapy rozvytku ta suchasni tendentsii [Ecumenical position of the UGCC: stages of development and modern trends]. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/gileya_2013_77_76.pdf (in Ukrainian)
 17. Mykhailyshyn M. M. Blazhennishyi Yosyf Slipyi ta ideia patriarkhatu UHKTs [Blessed Yosyph Slipyi and the idea of the patriarchate of the UGCC]. Lviv: Svichado, 2007. 192 s. (in Ukrainian)
 18. Myshanych O. Mytropolyt Yosyf Slipyi pered «sudom» KHB [Metropolitan Yosyph Slipyi before the KGB «court»] (Za arkhivnymy dzhherelamy). Kyiv 1993. (in Ukrainian)

19. Okolit N. Lytsar dukhu [Knight of the spirit]. URL: <http://www.personal-plus.net/204/1661.html> (in Ukrainian)
20. Patriarkh Yosyph Slipyi: «Shcho pro vas skazhe istoriia? Z yakym bahazhem, dobrym chy pohanym, ty stanesh pered Bohom?» [Patriarch Joseph Slipyi: «What will history say about you? With what baggage, good or bad, will you stand before God?»]. URL: <https://lvet.edu.ua/index.php/vuhrstudnew/671-patriarkh-josip-slipij-shcho-pro-vas-skazhe-istoriya-z-yakim-bagazhem-dobrim-chi-poganim-ti-stanesh-pered-bogom.html> (in Ukrainian)
21. Reri M. «Ekumenizm liubovi obiednaie ukraintsi» [«Ecumenism of love will unite Ukrainians»]. *Chas i Podii*. 2008. № 24. 12 chervnia. (in Ukrainian)
22. Sapeliak A. Ukrainska Tserkva na Druhomu Vatykanskomu Sobori [The Ukrainian Church at the Second Vatican Council]. Lviv: Strim, 1995. 216 s. (in Ukrainian)
23. Sviatoslav Shevchuk, Predstoiatel UHKTs: «Khrystyianske korinnia – tse shchos znachno bilshe, nizh konfesiinist» [Svyatoslav Shevchuk, Primate of the UGCC: «Christian roots are something much more than denominationalism»]. *Chas i Podii*. 2019. № 16. 18 kvitnia. (in Ukrainian)
24. Soletskyi A. Ekumenichna diialnist mytropolyta Andreia Sheptytskoho i patriarkha Yosyfa Slipoho [Ecumenical activity of Metropolitan Andrey Sheptytskyi and Patriarch Yosyph Slipyi]. URL: <https://stsophia.us/en/ukrayinska-ekumenichna-diyalnist-mitropolita-andreya-sheptitskogo-i-patriarha-josifa-slipogo/> (in Ukrainian)
25. Tvory Patriarkha Yosyfa: u 16 tomakh [Works of Patriarch Yosyph: in 16 volumes]. Rym: Vydannia Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu im. sv. Klymenta Papy, 1968–2001. (in Ukrainian)
26. Khodak I. Ekumenichna diialnist Andreia Sheptytskoho [Ecumenical activity of Andrey Sheptytskyi]. *Istoriia religii v Ukraini: nauk. shchorichnyk*, 2014. L.: Lohos, 2014. Kn. 1. S. 726-733. (in Ukrainian)
27. Shtuka S. V. Aspekt ekumenizmu kriz pryzmu diialnosti Yosyfa Slipoho [The aspect of the ecumenism through the prism of Yosyph Slipyi]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. 2016. № 11. S. 69–71. (in Ukrainian)
28. Dushnyk W. *The Ukrainian-Rite Catholic Church at the Ecumenical Council, 1962-1965. A collection of articles, book reviews, editorials, reports, and commentaries with special emphasis on Ukrainian-Rite and other Eastern Churches*. NewYork-Winnipeg-Paris, 1967. (in English)
29. Pelikan Ja. Confessor between East and West – A Portait of Ukrainian Cardinal Josyf Slipyj. Michigan: Grand Rapids, 1989. (in English)
30. «What will history say about you? With what baggage, good or bad, will you stand before God?»]. URL: <https://lvet.edu.ua/index.php/vuhrstudnew/671-patriarkh-josip-slipij-shcho-pro-vas-skazhe-istoriya-z-yakim-bagazhem-dobrim-chi-poganim-ti-stanesh-pered-bogom.html> (in Ukrainian)